

DÉKÁNY ÉVA

A *mi Jánossal* exkluzív és inkluzív olvasatáról¹

Expressions involving a comitative adverbial and a plural pronoun as its host DP (eg. *we with John*) are ambiguous in Hungarian. In the exclusive reading the comitative is added to the reference of the pronoun, thus at least three persons are involved in the event. In the inclusive reading the referent of the comitative is not added to the referent of the pronoun but included in it. In this case *we with John* refers to only two persons: John and me. The purpose of this work is to examine the distributional differences between the two readings in detail on the one hand, and determine their syntactic structure on the other. I show that in case of the exclusive reading, DP-adjunction is a viable alternative to the more widely accepted vP-adjunction theory. As far as the inclusive interpretation is concerned, I argue that the comitative functions as an appositive modifier of the pronoun.

1. Bevezetés

A magyarban a társhatározókkal kapcsolatos talán legérdekesebb jelenség az, hogy ha a társhatározó egy többes számú névmás kísérelőjét (társát) jelöli, akkor a mondat kétértelmű:

(1) (Mi) Jánossal megmáztuk a Kékestetőt.

(1) exkluzív olvasatában *János* jelölete hozzáadódik a *mi* által jelölt halmazhoz, így a cselekvésben legalább három ember vett részt: mi és János. Ezzel szemben az inkluzív olvasatban *Jánost* a *mi* által jelölt halmaz részének tekintjük, vagyis csak két ember mászta meg a Kékestetőt: én és János. Ez utóbbi értelmezési lehetőséget először Simonyi írta le A magyar határozók c. munkájában (Simonyi 1892: 363): „A *vel*-es mondatokban többször találkozunk azzal az érdekes jelenséggel, illetőleg incongruentiával, hogy az ige többes számú, noha az alany magában nem, csak a *vel*-es fogalommal együtt tesz többséget. Pl. *Az Miska hercege mind ő fiaival megfélemlenek.* ÉrdyC. 395. [...] maga az alany is többes

¹ A dolgozat a TS 49873 sz. OTKA projektum keretében készült.

Ezúton is szeretnék köszönetet mondani a cikk megírásához nyújtott szakmai segítségéért É. Kiss Katalinnak. Köszönettel tartozom továbbá Bartos Hubának és Masha Vassilievának a kéziratához fűzött értékes megjegyzéseikért, kollegáimnak UIT CASTL-ben a 4.1-ben felsorolt nyelvek adatainak megbeszéléseikért, illetve lektoromnak hasznos észrevételeiért.

alakot vehet föl, ha személyes névmás; pl. a helyett, hogy én a társammal itt maradtunk: »Mi a társammal itt maradtunk rabságban helyetted« Mik: TLev. 77. lev. (mintegy: mi ketten, t. i. én a társammal itt maradtunk.)”

Az inkluzív olvasat – egyre gyarapodó (főként orosz, cseh és lengyel adatokra alapuló) nemzetközi szakirodalma ellenére – a magyarban mindeztidáig nem képezte részletes vizsgálódások tárgyát. Leíró nyelvtanainkban (Klemm 1928, Tompa 1962, Keszler 2000, Keszler – Lengyel 2002, A. Jászó 2004) még csak említés szintjén sem szerepel, és az újabb generatív kutatásokat összefoglaló munkákban (Kiefer 2003, É. Kiss – Kiefer – Siptár 2003, Kiefer 2006) sem kapott figyelmet.

A magyarral foglalkozó generatív irodalomban Den Dikken (2001) és Rákosi (2006) megemlíti a csak két emberre vonatkozó olvasat lehetőségét, ez azonban mindkét esetben pusztán mellékszál, s ennél fogva sem részletes leírást, sem részletes elemzést nem adnak. Az inkluzív olvasattal foglalkozó egyetlen elemzés Robert Hetzrontól származik, 1973-ból.

Azt azonban még Hetzron sem figyeli meg, hogy bizonyos mondattani műveletek eredményeképpen az (1) típusú mondatok kétértelmősége megszűnik, azaz az inkluzív vagy az exkluzív olvasat eltűnik. A következő fejezetben a két olvasat disztribúcióját vizsgáljuk meg. A 3. részben az exkluzív olvasat szerkezetéről lesz szó. Végül a 4. pontban az inkluzív olvasat szintaxisa kerül tárgyalásra.

2. Az exkluzív és inkluzív olvasat disztribúciója

Mind az exkluzív, mind az inkluzív olvasat lehetséges abban az esetben, ha a társhatározó kérdőszói pozícióban (2) vagy fókuszban van (3), illetve az *X-szel* helyett az *X-szel együtt* kifejezést használjuk (4):

- (2) Kivel írtátok a cikket?
- (3) [FOC JÁNOSSAL] néztük meg a filmet.
- (4) Jánossal együtt sütöttünk egy kenyeret.

Csak exkluzív olvasata van a mondatnak, amikor a névmás kérdő kifejezés (5), vonatkozó mellékmondat ékelődik be a névmás és a társhatározó közé (6), a társhatározó referenciával nem rendelkező főnév (7), a társhatározó nem *-val/-vel*, hanem *-stul/-stül* ragos (8), továbbá ha az *X-szel* kifejezést úgy parafrázáljuk, hogy *X segítségével* vagy *X társaságában* (9).

- (5) Kik írták Jánossal a cikket?

- (6) Mi, akik még sohasem voltunk külföldön, Jánossal holnap Norvégiába utazunk².
- (7) Ti bármelyik kollegával jó csapatot alkottok.
- (8) (Ti) [FOC GYERKESTÜL] érkeztetek.
- (9) a. Jánossal sütöttünk egy kenyeret.
b. János társaságában sütöttünk egy kenyeret.
c. János segítségével sütöttünk egy kenyeret.

Végül csak az inkluzív olvasat elérhető, ha a névmás és a társhatározó együttesen mozog fókuszba (10).

- (10) [FOC CSAK MI JÁNOSSEL] mentünk el Norvégiába.

A két olvasat disztribúcióját az 1. táblázat foglalja össze.

	exkluzív olvasat	inkluzív olvasat
a névmás kérdőszómozgatása	✓	×
a névmás és a társhatározó fókuszálható együtt	×	✓
vonatközöi mellékmondat közbeékelődése	✓	×
a társhatározó lehet nem-referenciális	✓	×
<i>X-szel együtt</i> parafrázis	✓	✓
<i>X társaságában</i> parafrázis	✓	×
<i>X segítségével</i> parafrázis	✓	×
a társhatározó lehet <i>-stul/-stül</i> ragos	✓	×

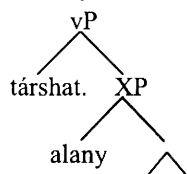
1. táblázat

3. A társhatározó az exkluzív olvasatban

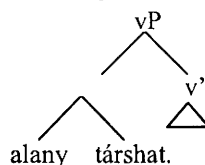
A társhatározót az exkluzív olvasatban minden kutató adjunktumnak tekinti (opcionális és nem befolyásolja a személy-egyeztetést az igén). Az adjunkció pontos helye azonban viták tárgyát képezi: Ionin – Matushansky (2003) a DP-adjunkció mellett érvel; Skrabalova (2003) és Vassilieva – Larson (2005) viszont vP-adjunkciónak elemzik a társhatározót. A két szerkezet (11)-ben látható. A társhatározó mindkét esetben az alanyt módosítja.

² (6)-ban a közbeékelődő összetevőt korlátozó és nem korlátozó mellékmondatként is lehet érteni; mindkét esetben csak az exkluzív értelmezés lehetséges.

(11) a. vP-adjunkció

b. DP-adjunkció

A két elemzés közül a vP-adjunkció az időben korábbi és az általánosan elfogadott nézet. Az esetek többségében magától értetődőnek tekintik, a DP-adjunkció lehetősége fel sem merül.

Ionin és Matushansky (2003) szerint a társhatározók minden esetben DP-adjunktumok, még argumentum-szerepben is. Elméletük mellett több érvet is felsorakoztatnak. Az első, hogy társhatározó nemcsak az alanyt, hanem például a tárgyat (illetve az oroszban az indirekt tárgyat és a birtokos szerkezetet) is módosíthatja:

(13) Láttam Katit Jánossal.

Az érvelés szerint a társhatározót egy vP-n belüli meghatározott helyen kell generálni ahhoz, hogy tudja az alanyt módosítani. Nem tisztázott viszont, hogy ebből a pozícióból hogyan tudna a vP-ben az alanytól alacsonyabban levő összetevőket módosítani. (Egy vP-adjunktum különböző helyeken történő beillesztésének lehetőségét az elmélet megbonyolításának tekintik.)

Szintén a DP-adjunkció mellett szól az, hogy a társhatározó bizonyos esetekben kötelező eleme a mondatnak.

(14) a. Kati összeütközött *(Jánossal).

b. Kati megismertette Jánost *(Marival).

A kollektív predikátumok, mint az *összeütközik* vagy a *megismertet*, szisztematikus kettősséget mutatnak: egy meghatározott argumentumuk vagy többes számú, vagy társhatározóval módosított kell, hogy legyen (*Kati és János összeütköztek* versus 14a). A DP-adjunkcióval elkerülhetővé válik, hogy az ilyen igéket mindkét lehetőségre meg kelljen jelölni a lexikonban. Elég annyit mondani, hogy a kollektív predikátumok szemantikailag többes számú argumentumot kívánnak, és az argumentumhoz csatolt társhatározó hozzájárulhat a számértékének kiszámításához.

Az angol társhatározói argumentumok viselkedése szintén a DP-adjunkciós elemzést támasztja alá. Az angolban bizonyos PP-k, mint például az *on the table* ('az asztalon') a predikátum tulajdonságaitól függően argumentumok és adjunktumok is lehetnek. Ezek a PP-k argumentumként mindig ugyanazt a théta-

szerepet viselik (az *on the table* például mindig helyhatározó). Az argumentum szerepű társhatározók ezzel szemben nem önálló jogon kapnak théta-szerepet, hanem mindig az általuk módosított DP théta-szerepét viselik (15). Mindez úgy magyarázható legegyszerűbben, ha a DP és a társhatározó egy konstituenst alkotnak, és a théta-szerepet ez az összetevő kapja.

- (15) a. Livingston met with Stanley.
L. találkozik.PAST COM S.
'Livingston találkozott Stanley-vel.'

(Ionin – Matuskansky 2003, 35a. példamondat)

- b. Nobel mixed nitroglycerine with a neutral substance.
N. kever-PAST nitroglicerin COM PART semleges anyag
'Nobel a nitroglicerint összekeverte egy semleges anyaggal.'

(Ionin – Matuskansky 2003, 35b. példamondat)

Bár a második és a harmadik érv nem releváns (1) exkluzív olvasatára nézve, az első érv tényleges problémát jelent a vP-adjunkció számára.

Ami az empirikus predikciókat illeti, mindkét elemzés alapján grammatikusnak várjuk azokat a mondatokat, amelyekben a társhatározó összetevőt alkot a vP-vel (mint az alábbi angol példákban):

- (16) a. John went to the cinema with Mary, and Peter did, too.
b. John wanted to go to the cinema with Mary, and go to the cinema with Mary, he did.

(16) egyenesen következik a vP-adjunkciós elemzésből, de a DP-adjunkció elméletben is levezethető, ha az alany a társhatározót hátrahagyva kimozog a vP-ből.

A két elemzés közötti választás tehát azon múlik, meg tudjuk-e mutatni, hogy a társhatározó összetevőt alkot a névmással. A magyarban az egyik legmegbízhatóbb összetevős teszt a fókuszba történő mozgatás. Mint azt (10)-ben már láttuk, az együtt fókuszált „névmás + társhatározó” stringnek csak inkluzív olvasata van, így ez a teszt nem erősíti meg a DP-adjunkciót.

- (10) [FOC CSAK MI JÁNOSZAL] mentünk el Norvégiába.

(17)-ben azonban a társhatározó részt vesz az anafora kötésében. Ennek a ténynek nincs kézenfekvő magyarázata a vP-adjunkciós megközelítésben.

- (17) a. (Mi_i) Jánossal_k összetörtük magunkat *_{i+k}.
b. *(Mi_i) Jánossal_k összetörtük magát_k.

4. A társhatározó az inkluzív olvasatban

4.1 Összehasonlítás más nyelvekkel

A „többes számú névmás + társhatározó” stringnek a magyaron kívül még nagyon sok nyelvben van inkluzív olvasata. Az európai nyelvek közül találtam példákat a bolgárban, a csehben, az észtben, a finnben, a franciában, az izlandiban, a katalánban, a lapp északi nyelvjárásában, a lengyelben, a lettben, az oroszban, a spanyol argentin, costa ricai és chilei változataiban és a törökben; a de a csak két emberes értelmezés lehetősége megtalálható afroázsiai, ausztrál, ausztronéziai, mája, niger-kongói, nilo-szaharai, sziú nyelvekben és az új-guineai pápua nagy nyelvtörzs nyelveiben is (teljesebb listáért l. Vassilieva – Larson 2005-öt).

Schwartz (1988) megfigyelte, hogy az inkluzív olvasat egyes nyelvekben kevesebb környezetben fordulhat elő, mint másokban. Az egyik megszorítás a névmás mondatbeli szerepével kapcsolatos: nem ritka, hogy egy nyelv csak alanyi pozícióban engedélyezi a csak két emberes olvasatot és tárgyként vagy más funkcióban csak a legalább három emberes értelmezést teszi lehetővé (ilyen például az *ewe* és a *tera*). Schwartz szerint ez a megszorítás a magyarban is él. Ez az állítás téves, hiszen az inkluzív olvasat a magyarban tárgyi és obliquusi komplementumban is elérhető.³

- (18) a. Láttál minket Jánossal?
 b. Adok nektek Jánossal egy-egy almát.

Az inkluzív olvasat meglétére, illetve hiányára a személyes névmás személye is hatással lehet. A tagalogban például csak első vagy második személyű névmásokkal lehetséges az inkluzív olvasat, harmadik személyűekkel nem. Ezzel szemben a hawai-ban, a terában és a bariban a névmás személye nincs hatással az értelmezésre. A magyarban mindhárom személyben elérhető az inkluzív olvasat, s így az utóbbi csoportba tartozik (bár kétségtelenül vannak olyan beszélők, akiknek (19c) jelöltebb a másik két mondatnál).

- (19) a. Láttál minket a feleséggel?
 b. Láttalak titeket a feleségeddel.

³ Inherens esetű névmás és névutós kifejezés esetén viszont általában nincs sem inkluzív, sem exkluzív olvasat. A hangsúly itt az ‘általában’-on van. Egyéni variáció mutatkozik abban, hogy a beszélők elfogadják-e az inkluzív olvasatot inherens esetekkel, és ha igen, akkor pontosan melyekkel. A jólformálnak tartott mondatok exkluzív olvasatát viszont konzisztensen jelöltebbnek vagy egyenesen agrammatikusnak ítélik. A névmás esete és az olvasatok megléte ill. hiánya közötti kapcsolat pontos feltérképezése további kutatást igényel.

- c. (?) Láttam őket a feleségével.

Az adott nyelvtől függően a predikátum megválasztása szintén befolyásolhatja a mondat elfogadhatóságát. Ha egy nyelvben megvan a csak két emberes olvasat lehetősége, akkor a mozgást vagy valamilyen kölcsönös tevékenységet kifejező igék mindig együttjárhatnak ezzel az értelmezéssel. A állapotot kifejező, kötelezően disztributív predikátumok azonban bizonyos nyelvekben, így például a hausában, blokkolják az inkluzív olvasatot. A magyarban ugyan a kötelezően disztributív predikátumok együtt járhatnak a csak két emberes olvasattal, de a mozgást kifejező vagy reciprok predikátumoknál kevésbé természetesek.

- (20) a. ? Jánossal magasak vagyunk.

- b. Mi Jánossal utáljuk a sárgarépa-főzeléket.

Végül érdemes megemlíteni, hogy Schwartz szerint a magyar nem engedi meg az inkluzív olvasatot abban az esetben, ha a névmás többes szám első személyű, a társhatározó pedig egyes szám második személyű. Az adatok azonban ellentmondanak ennek a megállapításnak: (21a) éppen olyan jólformált, mint (21b).

- (21) a. (*Mi) veled mindig jókat sétáltunk.

- b. Vele sosem sétáltunk a parton.

4.2 A szerkezet

Az inkluzív olvasatban a névmás és a társhatározó közötti szintaktikai viszonynak háromféle elemzése található a szakirodalomban: adjunkció (Schwartz 1988, Aissen 1989, Skrabalova 2003, Ionin és Matushansky 2003), konjunkció (Dyła 1988, Dyła és Feldmann 2003, Vassilieva 2005), illetve komplementáció (Feldmann 2002, Vassilieva és Larson 2005).

A csak két emberre vonatkozó olvasatban azonban a társhatározót nemcsak szintaktikai helye, hanem szemantikai szerepe felől is meg lehet közelíteni. William A. Ladusaw már 1989-ben felvetette, hogy a társhatározó a névmás appozitív módosítójaként funkcionál. Figyeljük meg, hogy tulajdonképpen Simonyi is ugyanezt mondja A magyar határozókban, még ha nem is fogalmazza meg ilyen pontosan: „»Mi a társammal itt maradtunk rabságban helyted« [...] (mintegy: mi ketten, t. i. én a társammal itt maradtunk)” (363).

Ebben a fejezetben megmutatom, hogy a magyarban az appozitív elemzéssel szemben sem a konjunkciós, sem a komplementációs, sem az egyszerű adjunk-

ciós elemzés nem magyarázza meg az inkluzív olvasat valamennyi szintaktikai és szemantikai tulajdonságát.

4.2.1 Néhány problémás javaslat

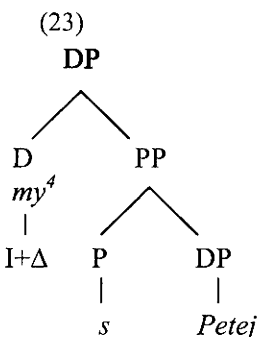
Dyła (1988) és Dyła – Feldman (2003) az inkluzív olvasatot kötőszó nélküli konjunkciónak elemzik a lengyelben. A magyarban azonban akár a kötőszói fejnek, akár a második koordinált tag esetjelölőjének tekintjük a *-val/-vel*-t, a koordinációs elemzés nem működik. Nem világos ugyanis, hogy ha többes számú névmás melletti társhatározó esetén létrejöhet a koordináció, akkor ugyanez miért nem történhet meg akkor, ha a névmás egyes számú:

- (22) *Te Jánossal elutaztok. (vö. Te és János elutaztok, illetve *Te és János elutazol.)

(22) csak *Te Jánossal elutazol* formában lenne grammatikus, ez viszont nem koordináció, hanem egyszerű adjunkció.

Vassilieva és Larson (2005) elemzésében az oroszban a társhatározó a D kategóriájú névmás komplementuma (l. 22 és 23).

- (22) my s Petej
we.NOM with Peter.INSTR
'Péter és én'

(23) valójában legalább három, egymástól független(ül cáfolható) állítást takar: 1) a névmásnak nincs belső szerkezete, vagyis a szám- és személyjegyeket

⁴ Vassilieva és Larson (2005) szerint a többes számú névmások tartalmaznak egy változót (23-ban Δ-val jelölve), ami körülbelül azt jelenti, hogy „mások”. A többes számú névmásokat a nekik személyben megfelelő egyes számú névmásból vezetik le Δ hozzáadásával. Így a *mi* jelentése „én plusz mások”, a *ti* jelentése „te plusz mások”, az *ők* jelentése pedig „ő plusz mások”.

struktúrálatlan jegyköteggként hozza magával a lexikonból 2) a névmás D fej⁵ és 3) a társhatározó a névmás komplementuma.

Bár a névmás egyetlen D-ből álló DP-ként való kezelése meglehetősen elfogadott, a hangalak beillesztése közvetlenül D-be problémákat vet fel. Amennyiben úgy reprezentáljuk a névmásokat, hogy a D alatti funkcionális projekciók és N jelen vannak a szintaxisban, akkor egy tucatnyi terminális elem hangalak nélkül marad. Ez a funkcionális projekciókban nem szokatlan dolog (l. például a C elemet főmondatokban), a lexikális terminálisoknál viszont, mint amilyen N is, nem elliptikus szövegkörnyezetben legalábbis meglepő.

Másfelől ha a névmásokat úgy reprezentáljuk, hogy a D alatti funkcionális projekciók és N nincsenek a szerkezetben, akkor a DP furcsa kivételt képez a kiterjesztett frázisok között. Sehol nem találkozunk például önmagában, a lexikális ige nélkül álló *v*-vel: a kiterjesztett *vP* mindig a *V*-ből nő ki és az igei csoport egyetlen kötelező eleme a *V*. (A kiterjesztett *aP*, *pP* és a mondat is analóg módon viselkednek.) Ha a DP nem így működik, akkor a szintaxisban egy nem várt, motiválatlan aszimmetria lép fel.

A fenti problémák egyike sem jelentkezik, ha a névmások reprezentációjában jelen vannak a D alatti funkcionális projekciók és N, de a *mi/ti/ők* nem pusztán a D, hanem N-től D-ig az összes terminális spell-out-ja (l. Williams 2003 'spanning vocabulary'-je). Ebben a felfogásban ha a társhatározó a névmás komplementuma, akkor N-komplementum kell, hogy legyen. Ez ellen viszont két erős érv is felhozható. Az egyik, hogy a főnévi fejek nem vihetik magukkal a fókusz pozícióba a vonzatukat (22a), a névmás és a társhatározó viszont fókuszálható együtt (ráadásul ilyenkor az exkluzív olvasat nem is lehetséges).

(22) a. *[CSAK A BIZALOM JÁNOSBAN] rendült meg.

b. [CSAK A BIZALOM] rendült meg Jánosban.

(23) [FOC CSAK MI JÁNOSSEL] mentünk el Norvégiába.

A másik ellenérv az, hogy a „névmás + társhatározó” egységgel szemben egy főnévi fejet és a vonzatát tartalmazó összetevő nem jelenhet meg a *még ... is* kifejezés kipontozott részén (az utóbbi esetben a fejnek mindig hátra kell hagynia a vonzatot).

(23) a. *Még a bizalom Jánosban is megrendült.

b. Még a bizalom is megrendült Jánosban.

⁵ Bartos (1999) megjegyzően érvel amellett, hogy a magyarban csak a harmadik személyű névmás D kategóriájú, az első és a második személyű névmások a Num fejben kerülnek beillesztésre. Mivel ez nem változtat Vassilieva – Larsson (2005) érvelésének gondolatmenetén, a továbbiakban az egyszerűség kedvéért a névmásokat egységesen D kategóriájúaknak tekintem.

(24) Még mi a férjemmel is elhittük, amit mondott.

Végül az egyszerű adjunkciós elemzés azért zárható ki, mert egyáltalán nem derül ki belőle, hogyan következik a szerkezetből a hozzá társított szemantika: az adjunktumok denotációját más esetekben nem értjük az általuk módosított főnév denotációjának.

Érdeemes még megemlíteni, hogy a magyar tények érdekes adalékkal szolgálnak egy több nyelvben megfigyelt tendencia magyarázatához. A spanyol chilei változatában, a csehben, a lengyelben és az oroszban is megfigyelték, hogy a társhatározó kérdőszómozgatása esetén eltűnik a csak kétemberes olvasat. Ionin – Matushansky (2003) ezt a jelenséget az oroszban az információs struktúrával hozza kapcsolatba. Az elemzés arra épít, hogy a) a névmások ismert információ hordoznak és b) a kérdőszószavak [spec, FocP]-be mozognak. Az érvelés szerint az inkluzív olvasatban a társhatározót a névmás részének értjük, s ezért a társhatározó [spec, FocP]-be történő mozgatása konfliktust okozna az információs struktúrában.

Vassilieva (2005) azonban rámutat, hogy az oroszban lehetséges a társhatározó kérdőszómozgatása akkor, ha a társhatározó referense már be van vezetve a társalgási univerzumba ('contextually salient', 100). Vassilieva javaslata szerint ebben az esetben a társhatározónak nincs [+ fókusz] jegye; a mozgatás [spec, CP]-be történik a [+ wh] jegy ellenőrzése céljából.

Tegyük fel, hogy Ionin és Matushansky elemzése jó úton jár, és az információs struktúra okolható a csak kétemberes olvasat hiányáért. Ekkor azt várjuk, hogy ha egy nyelvben többféle mozgatásnál is [spec, FocP] a lánc feje, akkor tekintet nélkül a mozgatás típusára, egyik mozgatás esetén sem lehet előrevinni önmagában a társhatározót a kétemberes olvasat megtartása mellett. Ez a predikció nem teljesül, mert mint ahogy az alább megismételt (3) példában már láttuk, a társhatározó kontrasztív foku-szálásakor megmarad a mondat kétértelműsége. (Vegyük észre, hogy ebben az esetben nem alkalmazható Vassilieva javaslata: a társhatározón nincs [+ wh] jegy, a [+ fókusz] jegy pedig megkerülhetetlen.)

(3) [_{FOC} JÁNOSSAL] néztük meg a filmet.

Feltételezve, hogy az információs struktúra működése univerzális, (3) jólformáltsága az orosz, lengyel, cseh stb. adatok magyarázatának újragondolását teszi szükségessé.

4.2.2 A tulajdonságok magyarázata

Először is azonosítsuk az inkluzív olvasatnak azokat a tulajdonságait, amelyek magyarázata inkább lexikai-szintaktikai, mint pusztán szintaktikai természetű. Két ilyen tulajdonságot is találhatunk: az egyik a társhatározó esetjelölésével, a másik a társhatározó parafrázálási lehetőségeivel kapcsolatos.

A társhatározó a magyarban *-val/-vel* és *-stul/-stül* ragos is lehet, de mint a 2. pontban láttuk, az utóbbi esetben csak az exkluzív olvasatra van lehetőség. Miért nem fér össze az inkluzív olvasat a *-stul/-stül* raggal? A válasz a *-stul/-stül* szelekciós megkötésében rejlik, ez a ragunk ugyanis csak pusztá főnevekhez járul.

(25) (*A/egy) gyerekestül ment nyaralni.

A pusztá főnevek nem referálnak, a nem referenciális társhatározók pedig csak az exkluzív olvasatot engedélyezik (l. a 7-es példamondatot). Vagyis az inkluzív olvasat hiánya a *-stul/-stül* használata esetén levezethető az inkluzív olvasat és a referenciával nem rendelkező társhatározók összeférhetetlenségéből. Bármilyen is okozza az utóbbi jelenséget, az egyben megmagyarázza (7) rosszul formáltságát is.

Ami a társhatározó körülírási lehetőségeit illeti, azt láttuk, hogy bár a *János-sal* mellett a *Jánossal együtt*, a *János társaságában* és a *János segítségével* is használatos, csak a *Jánossal együtt* esetén marad meg a mondat kétértelműsége. Annak, hogy a csak két emberes olvasat nem járhat együtt a *János társaságában* és a *János segítségével* parafrázisokkal, egyszerű magyarázata van. A névmások olyan halmazokra utalnak, amelyeknek minden eleme [+élő] és legalább egy elemük [+ember] jegyű⁶. Mivel az inkluzív olvasatban a társhatározó denotációja a névmás denotációjának valódi részhalmazát képezi, természetesen is a társhatározóra is vonatkozik a [+élő] megszorítás. A *János társaságában* és a *János segítségével* kifejezések denotációja nem felel meg ennek a követelménynek, s ezért csak az exkluzív olvasat lehetséges. Ugyanez a probléma nem áll fent a *Jánossal együtt* esetében, hiszen ez körülbelül ugyanazt jelenti, mint a *Jánossal*.

Ha most visszatekintünk az 1. számú táblázatra, akkor láthatjuk, hogy négy tulajdonság maradt, melyek mentén különbözik a két olvasat. A névmás kérdőszómozgatása, vonatkozási mellékmondat közbeékelődése és nem-referáló társhatározó esetén csak a legalább háromemberes, a névmás és a társhatározó együttes fókuszálásakor pedig csak a kétemberes olvasat lehetséges. Ezeket a különbségeket a szintaxisból kell levezetni. Magyarázatukhoz mindössze egy hipotézis szükséges: az, hogy az inkluzív olvasatban a társhatározó a névmás appozitív módosítója.

⁶ Hogy a névmás által jelölt halmaz nem minden elemének kell rendelkeznie a [+ember] jeggyel, az jól látszik abból, hogy az alábbi mondatnak van inkluzív olvasata (utalhat csak rám és a kutyamra):

(i) *A kutyámmal elmentünk vadászni.*

A névmás kérdőszómozgatásánál érvelhetnénk a következőképpen. Az appozitív módosítóval ellátott fejet nem lehet kimozgatni a fejet és a módosítót tartalmazó összetevőből (26a). Mivel a csak kétemberes olvasatban a társhatározó pontosan ilyen módosító, a névmás kérdőszómozgatásakor az olvasat hiányát várjuk. Ez azonban nem a teljes történet. (26b)-ben a névmás és a társhatározó együtt mozog, (26c)-ben pedig mindkettő in situ helyzetben van, mégsem jó egyik mondat sem. A probléma tehát nem maga az extrakció, hanem az, hogy a kérdőszavakhoz nem lehet nem-megszorító mellékmondatot kapcsolni. Ez okozza azt, hogy (5)-ben eltűnik az inkluzív olvasat.

- (5) Kik írták Jánossal a cikket? (legalább három ember)
- (26) a. *Ki írta a barátom a cikket?
- b. *Ki a barátom írta a cikket?
- c. *Ki látott kit, a barátomat?

Az appozíciós elemzéssel az is egyszerű magyarázatot nyer, hogy a névmás és a társhatározó közé ékelődő vonatkozó mellékmondat miért nem engedi meg a csak kétemberes olvasatot. Az appozitív módosítókra az a leíró általánosítás érvényes, hogy ha egy fejhez két ilyen is csatlakozik, de csak az egyiket vezeti be vonatkozó névmás, akkor a vonatkozó névmást nem tartalmazó módosító kerül közelebb a fejhez (27). Mivel a társhatározót soha nem előzi meg vonatkozó névmás, azt várjuk (és azt is tapasztaljuk), hogy a vonatkozó névmással bevezetett mellékmondatok mindig a társhatározó után állnak (6).

- (6) Mi, akik még sohasem voltunk külföldön, Jánossal holnap Norvégiába utazunk. (legalább három ember)
- (27) a. János, a barátom, aki még sose volt külföldön, tegnap nyert egy kéthetes nyaralást.
- b. *János, aki még sose volt külföldön, a barátom, tegnap nyert egy kéthetes nyaralást.

A nem referáló társhatározók szintén az appozíció miatt nem járnak együtt az inkluzív olvasattal: nem megnevező kifejezések nem szoktak appozitív módosító szerepben állni.

- (7) Ti bármelyik kollegával jó csapatot alkottok. (legalább három ember)

Térjünk rá végül a fókuszot tartalmazó mondatokra. Az inkluzív olvasatban a társhatározó vitán felül összetevőt alkot a névmással, így nem lepődünk meg azon, hogy az együttes fókuszálás lehetséges a csak kétemberes értelmezésben. Figyeljük meg azonban, hogy (10)-ben a legalább három emberes olvasat hiánya nem

szolgál érvvel a vP-adjunkció mellett. A poszt nominális főnévi módosítók közül ugyanis csak az appozitív elemeket lehet együtt fókuszálni a fejjel (28), a többi módosítót a közös fókuszáláshoz prenominális kifejezéssé kell alakítani (29). Így az exkluzív olvasatot nem lehet levezetni sem vP-, sem a DP-adjunkciós elméletben.

- (10) [FOC CSAK MI JÁNOSSEL] mentünk el Norvégiába. (csak két ember)
- (28) a. [FOC CSAK JÁNOS, A BARÁTOM] ment el Norvégiába.
 b. *[CSAK A KÖNYV A POLCON] lett poros.
- (29) [Csak a polcon levő könyv] lett poros.

5. Összefoglalás

Dolgozatomban a többes számú névmást és társhatározót tartalmazó mondatok kétértelműségét vizsgáltam. Rámutattam hat tulajdonságra, melyek mentén az inkluzív és az exkluzív olvasat eltérnek egymástól. Ebből öt esetben csak a legalább háromtagú és egy esetben csak a kétagú olvasat lehetséges. Megállapítottam, hogy az exkluzív olvasatban a névmás részt vesz az anaforák kötésében, s ebből arra következtettem, hogy a társhatározó konstituenst alkot a névmással. Végül amellet érveltem, hogy az inkluzív olvasat tulajdonságait egy olyan elemzéssel lehet a legjobban megragadni, amelyben a társhatározó a névmás appozitív módosítója.

Irodalom

- A. Jászó Anna (2004), *A magyar nyelv könyve*. Trezor Kiadó, Budapest.
- Bartos Huba (1999), *A magyar inflexiós jelenségek szintaktikai háttere*. PhD disszertáció. Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Camacho, Jose (2000), *Structural restrictions of comitative coordination*. *Linguistic Inquiry* 31: 366–375.
- den Dikken, Marcel – Anikó Lipták – Zsófia Zvolenszky (2001), *On inclusive reference anaphora: new perspectives from Hungarian*. In: Megerdooian Karine – Leora Anne Bar-el (eds.), *WCCFL 20 Proceedings*. Cascadilla Press, Somerville MA. 137–149.
- Dyła, Stefan (1988), *Quasi-comitative coordination in Polish*. *Linguistics* 26: 383–414.
- Dyła, Stefan – Anna Feldman (2003), *On comitative constructions in Polish and Russian*. In: Zybatow, Gerhild – Uwe Junghanns – Luka Szucsich – Dorothee

- Fehrmann – Roland Meyer (eds.), *Proceedings of the 5th European Conference on Formal Description of Slavic Languages*. Leipzig, November 26–28, 2003.
- É. Kiss Katalin – Kiefer Ferenc – Siptár Péter (2003³), *Új magyar nyelvtan*. Osiris Kiadó, Budapest
- Feldman, Anna (2002), Comitative and plural pronoun constructions. In: Yehuda N. Falk (ed), *IATL 17, Proceedings of the 17th Annual Meeting of the Israel Association of Theoretical Linguistics* (held at the Hebrew University, Jerusalem, Israel, June 11–12, 2001).
- Hetzron, Robert (1973), Conjoining and comitativization in Hungarian: a study in rule ordering. *Foundations of Language* 10: 493–507.
- Ionin, Tania – Ora Matushansky (2003), DPs with a twist: a unified analysis of Russian comitatives. In: Wayles Browne – Ji-Yung Kim – Barbara H. Partee – Robert A. Rothstein (eds.), *Annual Workshop on Formal Approaches to Slavic Linguistics: the Amherst Meeting 2002*, Michigan Slavic Publications. 255–274.
- Ladusaw, William A. (1989), Group reference and the plural pronoun construction. In: *Papers on the Plural Pronoun Construction and Comitative Coordination*. Syntax Research Center, University of Santa Cruz. 1–7.
- Keszler Borbála (2000), *Magyar Grammatika*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Keszler Borbála – Lengyel Klára (2002), *Kis magyar grammatika*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Kiefer Ferenc (szerk.) (1992), *Strukturális magyar nyelvtan*. 1. Mondattan. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Klemm Antal (1928), *Magyar történeti mondattan*. In: *A magyar nyelvtudomány kézikönyve II*. 6. MTA, Budapest.
- Moravcsik, Edith (2003), A semantic analysis of associative plurals. *Studies in Language* 27: 469–503.
- Rákosi, György (2006), *Dative Experiencer Predicates in Hungarian*. PhD disszertáció, University of Utrecht. LOT, Utrecht.
- Schwartz, Linda (1988), Asymmetric feature distribution in pronominal ' coordinations'. In: Barlow, Michael – Charles A. Ferguson (eds.), *Agreement in Natural Language*. CSLI, Stanford University. 237–249.
- Skrabalova, Hana (2003), Comitative constructions in Czech. In Kosta Peter – Blaszcak Joanna – Frasek Jens – Geist Ljudmila – Zygis Marzena (eds.), *Investigations Into Formal Slavic Linguistics. Contributions of the Fourth European Conference on Formal Description of Slavic Languages. Part II*. Lang, Frankfurt am Main – Berlin – Bern – Bruxelles – New York – Oxford – Wien. 685–696.
- Simonyi Zsigmond (1892), *A magyar határozók II*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.
- Tompa József (1962), *A mai magyar nyelv rendszere I–II*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Vassilieva, Maria (2005), *Associative and pronominal plurality*. Ph.D. disszertáció, SUNY Stony Brook.
- Vassilieva, Masha – Richard K. Larson (2005), The semantics of the Plural Pronoun Construction. *Natural Language Semantics* 13: 101–124.
- Williams, Edwin (2003), *Representation theory*. MIT Press, Cambridge MA.